

աչքի կոպերը շրջելով քսում արնակալած տեղերը: Արդյունքն հրաշալի է. արյունը կտրվելով, ինչպես ժողովուրդն է ասում, արտասուք է հոսում, աչքը հանգստանում և հիվանդությունն անցնում է:

Ավելին, հայտնի է, որ Արևելքի ժողովուրդները ինչքան են սիրում ծարիր գործածել, դա աչքերը և ընդհանրապես գեղեցիկ երևալու միջոցներից մեկն է: Նույնիսկ մահմեդական տղամարդիկ՝ ցեղապետները, շնիխերը ծարիր են գործածում, և այդ, ըստ նրանց կրոնական ըմբռնման, օրինավորություն է: Մարիթի շնորհիվ աչքերը մարմրուն և հրապուրիչ են դառնում: Հին ասորիները և հրեաները նույնպես գործածում էին ծարիր. հրեաների պատմությունից հայտնի է, որ Հուդիթը՝ աչքերը ծարիր դրավ և մտնելով Օլեփեոնիսի վրանը՝ սրախողխող արավ բռնակալին: Արդյոք նախնի հայերն ևս այդ սովորությունն ունեին, կարծում եմ՝ այո՛, քանի որ ունենք ծարիր բառը և ներկայիս էլ դրա գործածությունը:

Այսպես՝ վերը հիշված ձևով հավաքած խտուտի հյութը դնում են հոտոց, այսինքն՝ թողնում այնքան, որ խմորում առաջ դա, ապա հալում, լցնում են ճրագի մեջ, պատրույգը վառում, մուրը հավաքում և իբրև ծարիր գործածում են թե՛ իբրև դեղ, թե՛ իբրև պշրանք:

Կարծում եմ (որովհետև բժիշկ չեմ) աչքի կոպերի հաստանալը, արնակալելը պետք է որ տախտամա հիվանդությունը լինի, որի գեղն ինքը ժողովուրդը գտել և գործածում է: Թող հայ ձեռնահաս բժիշկները փորձեն և գիտականորեն կիրարկեն, գուցե ցանկալի հետևանքների հասնեն: Խտուտ կարելի է գտնել Հայաստանի բոլոր շրջաններում և ծանոթ է ժողովրդին:

Նս, օրինակ, խտուտ տեսել եմ Լենինականի շրջակայքում:

Շ Ա Ր ՝ ՄՇՈ ԴԱՇՏԻ ԻՎ ԲՈՒՆԱՆԸԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂՆԵՐԻ

Արլւբուհար ²	Բլուր	Խաչու
Ալագին	Բնդլիններ	Խասդեղ
Ալիգլիուն	Բոստաքենդ	Խարաբշար ⁵
Ալիգըռնան	Գիրուան	Խարաղըլ
Ալիգուլում	Գոմեր	Խարդոս
Ալիջան	Գոմս	Խարս ⁶
Աշտիշատ ³	Դվնիկ	Խեյալիան
Առինջ	Դրմեդ	Խզըլաղաճ
Առինջվանք	Եկմալ	Խոշգեղդի
Առնջիկ	Երիզակ	Խորոնք
Աստղոնք	Զիարեթ	Խոփեր
Ավղաղբուր	Թաթարխաղի	Մխավու
Ավղուա	Թեղուտ	Մղակ
Բաղու	Թիլ	Մոգեստ
Բաղլու ⁴	Թունդրակ	Կառնեն
Բդից	Լաթար	Կողակ
Բերդակ	Լիզ	Կոփ
Բլելեր	Խաշխալդաղ	Կուրավու

¹ Բանահավաքի շաբը (շարքը) լրիվ չէ, մանավանդ որ կազմված է հիշողությամբ: Շարից դուրս մնացածները, ենթադրում ենք, այն անշան գյուղերն են, որոնք բաղկացած էին մի քանի անից (Մ. Կ.):

² Գյուղացիների գավառիկ հնչմունքը պահպանված է:

³ Մշո դաշտի, ինչպես և Բուլանդի (վերին և ներքին) գյուղերի ճնշող մեծամասնությունը հայկական

անուն էր կրում: Թուրքերի և քրդերի ներխուժումից հետո, որոշ գյուղեր կնքվել են թուրքական կամ քրդական անուններով:

⁴ Պատմական անունը՝ Պարեխ (ենթադրական) (Մ. Կ.):

⁵ Պատմական անունը՝ Հայկաշեն:

⁶ Պատմական անունը՝ Խարձ (Մ. Բ.):

Կվարս
Համդաշեխ
Հայբաղլու
Հացիկ
Հտվատորիկ
Հերկերթ
Ճապկիս
Մաշտուշ⁷
Մառնիկ
Մեղտի
Միրբար
Մկրագոմ
Մշախշեն⁸
Մոգունք
Մուլաքենդ
Յագրակ⁹
Յալվառինջ¹⁰
Յաղրինիս
Յաղջան
Յապրի
Յառնիսա
Յավրան
Յատկոն
Յարադ
Յառադ

Յարաերթ
Յարտխոնք
Յարտոնք
Յարգավանք
Յերշանք
Յողունք
Յոնջալու¹¹
Յոտնչոր
Յորկընոց¹²
Յունան
Յուշտամ
Յուրուխ
Նորշեն
Նորքաղաք
Շեխաղուբ¹³
Շեխլան
Շեխուսըֆ
Շեխպրիմ¹⁴
Շեխվուլի
Շերվանշեխ
Շմլակ
Ջրիկ
Սամարշեխ
Սեկրան
Սինամերկ¹⁵

Սնձուտ
Սողգոմ
Սորտար
Սուլուխ
Վարդենիս
Վարդիսադ
Տերգեվանք
Տոմ
Տրտոպ
Յափնա
Յորկոնք
Յրոնք
Փակ
Փեթար
Փիոնք
Փիրան
Փողրկով
Փրջաշեն¹⁶
Քարձոր
Քաքաուլու (Քաքաուլու)
Քոլոսիկ
Քոփո
Քուրդմեյդան
Քրդագոմ

⁷ Հնչափոխում Մեճիթլու անվան. պատմական անունը՝ Լիճ:

⁸ Հնչափոխում պատմական Մուշեղաշեն անվան:

⁹ Հնչափոխում պատմական Ագարակ անվան (Մ. Բ.):

¹⁰ Հնչափոխում Առվալիճ անվան (հեթաղրական):

¹¹ Կոչվել է երբեմն Թեֆլի Թաշ, պատմական անունը՝ Առվըտնոց (հեթաղրական):

¹² Հնչափոխում Ուրկաճոց (բորոտների տեղ) անվան:

¹³ Պատմական անունը՝ Շուշանավանք:

¹⁴ Թերես Շեխիբրահիմ: (Մ. Բ.):

¹⁵ Կոչվել է նաև Շուշանամերկ կամ Շուշանամերկ:

¹⁶ Հնչափոխում պատմական Բրջաշեն անվան (Մ. Բ.):